

PATRIMONIUL CULTURAL MATERIAL DIN BAZINUL HIDROGRAFIC AL RÂULUI BOTNA

TANGIBLE CULTURAL HERITAGE IN THE BOTNA RIVER BASIN

CZU: 903:574.5:902.2(478)

<https://doi.org/10.59295/spd2025e.71>

Irina COCIU

ORCID: 0009-0006-3141-7687

E-mail: irina.cociu@sti.usm.md

*Institutul de Geologie și Seismologie, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova*

Vitalie SOCHIRCĂ

ORCID: 0000-0003-3924-2253

E-mail: vitalie.sochirca@usm.md

Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Adrian CIBOTARI

ORCID: 0009-0001-7298-629X

E-mail: adrian.cibotari@sti.usm.md

*Institutul de Geologie și Seismologie, Universitatea de Stat din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova*

Summary. *The Botna River basin represents a relatively small area, but with remarkable geographical and historical diversity, with a rich heritage, but insufficiently researched, known and valued. The purpose of the research is to inventory and evaluate the tangible cultural heritage in the Botna River basin from the perspective of its promotion and valorisation. The research used the official documents and is based on the official database, with various methods being applied, especially documentary analysis, direct field observation, aerial captures taken with the DJI Mini 3 drone, the cartographic method, by applying the QGIS v.3.32 Geographic Information System. The tangible cultural heritage of the Botna River Basin comprises 157 sites, over 1/3 of which are archaeological sites. Some of the identified cultural values have considerable potential to be nominated for inclusion in the UNESCO World Heritage List, especially in the cross-border context of Trajan's Wall, which also crosses other countries in the region (the similar network of sites within Romania's borders was already included on the UNESCO list in 2024 - with the name "Frontiers of the Roman Empire – Dacia", dossier: 1718).*

Keywords: *Botna river basin, cultural monument, tangible cultural heritage, Upper Trajan's Wall.*

INTRODUCERE

Bazinul hidrografic al râului Botna reprezintă un spațiu relativ restrâns, dar cu o

remarcabilă diversitate geografică și istorică, fiind totodată insuficient cercetat din perspectiva integrată a patrimoniului. În contextul actual al dezvoltării durabile, promovarea identității locale devine o prioritate națională, iar patrimoniul cultural se conturează ca un veritabil pilon al memoriei colective, jucând un rol esențial în conservarea și protejarea valorilor cu semnificație deosebită. Prin urmare, scopul cercetării – inventarierea și evaluarea patrimoniului cultural material din bazinul râului Botna – urmărește să completeze studiile existente, contribuind la promovarea și valorificarea patrimoniului cultural material din arealul de studiu.

MATERIALE ȘI METODE

În cadrul cercetării a fost utilizată baza de documente și date oficiale privind patrimoniul cultural material. Un aport substanțial revine documentelor oficiale elaborate sub egida UNESCO, precum Convenția pentru protecția patrimoniului mondial, cultural și natural [1] și Ghidul operațional UNESCO pentru implementarea Convenției [2], precum și actele legislative naționale. În acest sens, au fost consultate: Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat [3], aprobat în 1993 [4]; Registrul național al monumentelor de for public, aprobat prin Legea nr. 148/2018 [5], precum și volumul *Resursele acvatice ale Republicii Moldova. Apele de suprafață* [6], care oferă date valoroase referitoare la particularitățile fizico-geografice ale arealului de studiu.

Metodele de cercetare aplicate: analiza documentară; observația directă în teren (cu punct de referință sectorul Valului lui Traian de Sus, în perimetrul localităților Chircăiești – Căușeni, monumentele culturale ș.a.), utilizarea metodei fotointerpretării (inclusiv capturi aeriene realizate cu drona *DJI Mini 3*), precum și metoda cartografică, prin aplicarea sistemului informațional geografic *QGIS* v.3.32. Unul dintre principalele rezultate ale acestui demers este delimitarea bazinului hidrografic al râului Botna, pe baza modelului digital al reliefului (*DEM*) al Republicii Moldova. Prin integrarea imaginilor satelitare din *Google Maps* în aplicația GIS, folosind serviciile *Web Map Services (WMS)*, a fost vectorizată rețeaua așezărilor umane, iar ca instrument complementar, a fost utilizată și aplicația *Google Earth Pro*.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Din punct de vedere etimologic, cuvântul „patrimoniu” provine din latinescul *patrimonium*, care desemna moștenirea transmisă de tată fiului, având legătură cu transmiterea bunurilor materiale sau simbolice de la o generație la alta. În perioada contemporană conceptul a cunoscut o extindere semnificativă, un moment de cotitură fiind adoptarea Convenției privind protecția patrimoniului mondial cultural și natural (eng. *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage*) la Conferința Generală a UNESCO de la Paris, în noiembrie 1972. Principiul de baza al acesteia este redat în Art. 7 [1], conform căruia protecția internațională a patrimoniului mondial cultural și natural reprezintă instituirea unui sistem de cooperare și asistență internațională,

conceput pentru a sprijini Statele Părți la Convenție în eforturile lor de conservare și identificare a acestui patrimoniu. Până în prezent, Convenția a fost ratificată de 196 de state [7]. Fiecare stat-parte are dreptul, după posibilitate, să întocmească liste indicative cu bunurile culturale și naturale, aflate pe teritoriul lor, considerate ca având o valoare mondială [1, Art. 11, pct. 1]. Valorile nominalizate sunt evaluate de către Comitetul Patrimoniului Mondial [1, Art. 8], iar dacă acestea corespund tuturor criteriilor indicate în Ghidul Operațional pentru implementarea Convenției, ele sunt incluse în Lista Patrimoniului Mondial UNESCO. La moment această listă cuprinde 1223 de situri [8].

În Art. 1 al Convenției [1] este specificat că obiecte de patrimoniu cultural sunt considerate: monumentele; ansamblurile de clădiri/construcții; siturile realizate de om sau combinații ale naturii și societății. Mai mult ca atât, din anul 1992 UNESCO introduce termenul de peisaj sau landșaft cultural [2]. Republica Moldova a aderat la Convenția menționată în anul 2002 și, până în prezent, are un singur sit înscris în Lista patrimoniului mondial cultural material – Arcul Geodezic Struve, cu punctul de observație de pe teritoriul satului Rudi, raionul Soroca.

Prezentul studiu cuprinde bazinul hidrografic al râului Botna, amplasat în sectorul central al Republicii Moldova, ocupând o poziție intermediară între zonele colinare ale Podișului Central-Moldovenesc (numit și Podișul Codrilor) și câmpiile joase din sud-estul țării (fig. 1). Acesta face parte integrantă din bazinul hidrografic al fluviului Nistru.

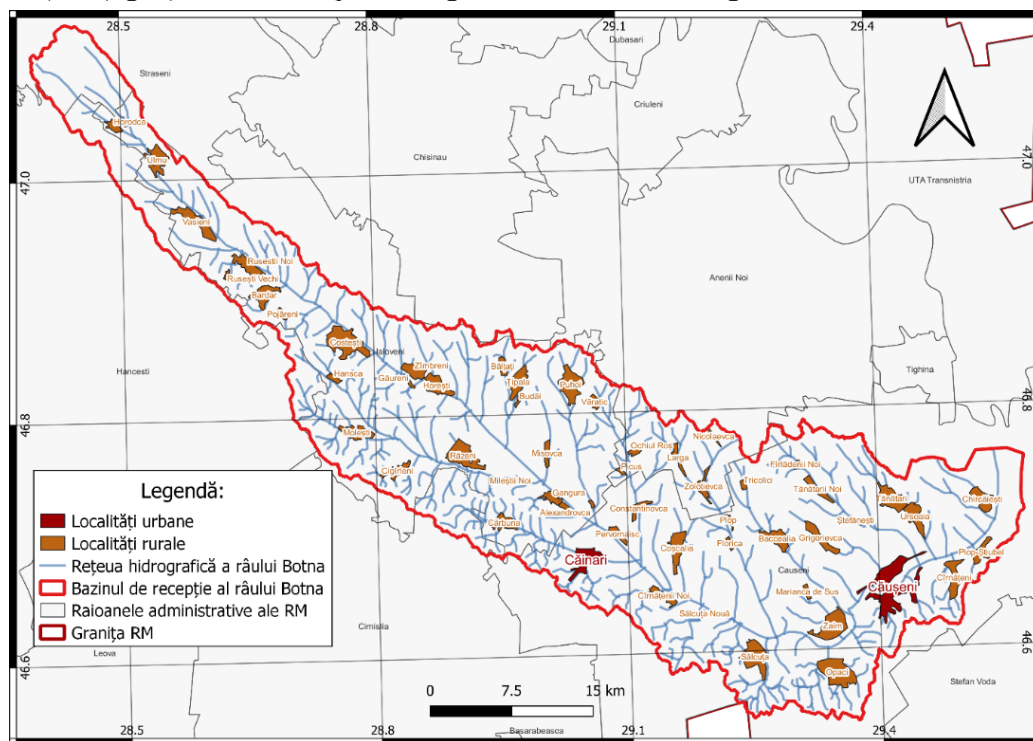

Figura 1. Limitele și rețeaua de aşezări ale bazinului hidrografic al râului Botna

Suprafața bazinului hidrografic (determinată în baza modelului numeric al terenului) este egală cu 1509,63 km², iar rețeaua hidrografică însumează o lungime cumulată de aproximativ 841 km [6, p. 148]. Râul principal Botna are o lungime de 129 km. Altitudinea medie este de 123 m. Rețeaua de așezări umane din limitele bazinului hidrografic aparține preponderent raioanelor Căușeni, Ialoveni și Anenii Noi, iar câteva localități, de asemenea, raioanelor Strășeni, Hâncești și Cimișlia, și cuprinde 66 de localități, inclusiv 64 așezări rurale și 2 așezări urbane (Căușeni și Căinari), primul fiind centrul raional.

Pentru o identificarea valorilor de patrimoniu cultural din cadrul bazinului râului Botna, a fost elaborată o listă a localităților care se încadrează în limita geografică a zonei de studiu. Pe baza acestei delimitări, monumentele au fost selectate manual, prin consultarea surselor oficiale. Astfel, au fost identificate monumentele de for public, consemnate în Registrul național al monumentelor de for public [5]. Potrivit acesteia în bazinul râului Botna sunt acceptate ca monumente de for public 3 obiective de artă plastică, precum statuia lui Alexei Mateevici din or. Căinari (rn. Căușeni), datată din 1992, statuia lui Alexei Mateevici din s. Zaim (rn. Căușeni) din 1990 și o troiță din s. Ulmu (rn. Ialoveni). Ulterior a fost procesată lista de monumente culturale din Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat. Un obstacol întâmpinat în acest proces a fost legat de structura administrativ-teritorială învechită utilizată în registru: spre exemplu, este menționat raionul Căinari, care nu mai există în actuala organizare administrativ-teritorială a țării. În rezultat, s-a constatat că în bazinul râului Botna sunt 157 de obiective culturale ocrotite de stat, clasificate după localitate, cronologie, categorie, tip și gen.

Repartiția pe localități. Numărul obiectivelor pentru fiecare din cele 39 de localități în ordinea alfabetică este prezentat în tab. 1. Cele mai bogate localități în acest patrimoniu sunt Horești și Ulmu, fiecare cu câte 12 obiective înregistrate, urmate de Hansca (11), Bardar (10) și Molești (9), toate cu un patrimoniu divers care cuprinde necropole, tumuli, biserici și monumente comemorative. Satul Costești are 8 obiective, iar Căușeni, Horodca, Ruseștii Noi și Văsieni – fiecare cu câte 7, urmate de alte localități.

Tabelul 1. Numărul obiectivelor de patrimoniu cultural material după localități, procesat după [3]

Nr.	Localitate	Nr. obiectivelor	Nr.	Localitate	Nr. obiectivelor	Nr.	Localitate	Nr. obiectivelor
1.	Bardar	10	14.	Căinari	6	27.	Zolotievca	1
2.	Costești	8	15.	Alexandrovca	1	28.	Căușeni	7
3.	Hansca	11	16.	Cărbuna	2	29.	Baccealia	4
4.	Horești	12	17.	Cigârleni	2	30.	Chircăiești	4
5.	Horodca	7	18.	Cărnățenii Noi	2	31.	Cărnățeni	3
6.	Molești	9	19.	Coșcalia	2	32.	Grigorievca	2

7.	Pojăreni	2	20.	Gangura	2	33.	Marianca de Sus	2
8.	Puhoi	2	21.	Homuteano-vca	1	34.	Opaci	2
9.	Rusești Noi	7	22.	Nicolaevca	1	35.	Plopi Știubei	1
10.	Țipala	3	23.	Pervomaisc	1	36.	Sălcuța	3
11.	Ulm	12	24.	Răzeni	2	37.	Tănătari	2
12.	Văsieni	7	25.	Sălcuța Nouă	1	38.	Ursoaia	3
13.	Zâmbreni	3	26.	Văratice	1	39.	Zaim	5

Clasificarea după categorii. Obiectivele sunt clasificate în 2 categorii – de importanță națională și de valoare locală. Se constată o dominare clară a monumentelor de importanță națională, care însumează 142 de obiective (aproximativ 90% din total). Acest fapt indică recunoașterea oficială, la nivel național, a valorii istorice, arheologice sau arhitecturale a majorității siturilor și construcțiilor din teritoriul dat. Pe de altă parte, doar 15 obiective sunt clasificate ca fiind de importanță locală.

Clasificarea după gen. Din cele patru genuri, cel mai numeros este cel al monumentelor arheologice (așezări, necropole și tumuli), cu un total de 79 de obiective, ceea ce confirmă prezența unei ocupații umane vechi și continue în această regiune. Al doilea gen ca frecvență este cel al monumentelor istorice, cu 43 de obiective. Majoritatea sunt reprezentate de ansambluri memoriale dedicate eroilor căzuți în războaiele mondiale, troițe sau morminte individuale comemorative. Monumentele arhitecturale (33 la număr) sunt în special lăcașe de cult – biserici de lemn și de piatră – construite în perioada secolelor XVIII–XX, dar și case memoriale sau gospodării tradiționale. În schimb, monumentele artistice sunt cu doar 2 obiective identificate.

Clasificare după tip. Tipul cel mai reprezentativ sunt așezările arheologice cu 56 de situri identificate. Acestea acoperă o perioadă largă, de la epoca eneoliticului (Horodca, Hansca, Bardar, Ulmu, Găureni și Văsieni) până la Evul Mediu (așezarea orășenească Costești-I). Monumentele funerare constituie a doua categorie ca frecvență în cadrul patrimoniului identificat în bazinul râului Botna, cu un total de 37 de obiective. Acestea includ morminte individuale sau comune ale ostașilor căzuți în timpul războaielor mondiale (Plopi-Știubei; Chircăiești), troițe memoriale și plăci comemorative. Bisericile sunt elemente centrale ale patrimoniului religios, cu 29 de edificii identificate, mai valoroasă fiind biserica „Adormirea Maicii Domnului” din orașul Căușeni. Necropolele, în număr de cinci, sunt concentrate în localitatea Hansca și sunt asociate cu așezări și tumuli din apropiere. Tumuli, în număr de 10, sunt răspândiți în partea sud-estică a bazinului.

Figura 2. Porțiunea Valului lui Traian de Sus în sectorul Chircăiești – Căușeni, trasată în baza vizitei pe teren, a utilizării dronei și a imaginii satelitare Google Earth

În afară de categoriile principale, au fost înregistrate și 20 de obiective cu statut aparte: vestigii ale tradiției vinului, case memoriale, cetății, stațiuni medievale și clădiri istorice din secolele XIX–XX, precum și 4 segmente ale Valului lui Traian de Sus (de Nord), prin localitățile Chircăiești, Ursoaia, Marianca de Sus, Sălcuța Nouă [3; 9]. Segmentele date ale Valului lui Traian de Sus sunt mai puțin cercetate. Astfel, în scopul documentării suplimentare la data de 24 mai 2025 a fost realizată o deplasare în teren. Punctul inițial de referință a fost reprezentat de porțiunea Valului lui Traian de Sus din perimetrul satului Chircăiești, ale cărei coordonate exacte au fost oferite de Agenția Națională Arheologică. Pornind de la punctul inițial identificat pe teren, inclusiv prin utilizarea dronei, pentru completarea informațiilor a fost analizată imaginea satelitară a regiunii adiacente. Ulterior a fost conturată o posibilă traiectorie a valului pe sectorul Chircăiești – Căușeni, cu precizarea că linia trasată în cadrul acestei vizualizări are un caracter orientativ (fig. 2).

Pentru validarea în teren a observațiilor preliminare, au fost selectate două puncte de oprire corespunzătoare traseului presupus al valului (fig. 2). Pentru obținerea unei perspective aeriene a zonei cercetate, în fiecare punct a fost ridicată drona, iar ulterior imaginile obținute au fost prelucrate.

Punctul 1 (46°42'30.48" N; 29°30'54.39" E) este situat spre sud-vest de satul Chircăiești. Traseul său se suprapune peste un drum de sat secundar, iar configurația valului este recognoscibilă sub forma unei denivelări line, aplatizate, acoperite de vegetație ierboasă (fig. 3).

Punctul 2 (46°42'5.20" N; 29°30'23.55" E) este localizat spre sud-vest față de primul punct, la o distanță de aproximativ 1,6 km de satul Chircăiești și la circa 1,15 km de valea râului Botna. Valul lui Traian de Sus traversează perpendicular terenul, însă în teren urmele acestuia sunt aproape complet aplatizate. Segmentul se află pe terenuri agricole private, unde lucrările mecanizate repetate au dus la nivelarea progresivă.

Prezența Valului lui Traian de Sus în zona de studiu este confirmată, însă el rămâne slab cercetat și, în consecință, insuficient conservat. Deși în teren urmele sunt fragmentare și în mare parte aplatizate, valoarea culturală și arheologică a acestui element de patrimoniu este incontestabilă. În acest context, el ar trebui să fie tratat cu aceeași importanță ca și segmentele similare din România, deja incluse în lista patrimoniului mondial UNESCO.

CONCLUZII

Patrimoniul cultural material din bazinul râului Botna cuprinde 157 de obiective, peste 1/3 fiind situri arheologice. Unele valori culturale materiale identificate au un potențial considerabil de a fi propuse pentru includerea în Lista Patrimoniului Cultural Mondial UNESCO, în special în contextul transfrontalier al Valului lui Traian, care traversează și alte țări din regiune (rețeaua similară de situri din limitele României a fost deja introdusă pe lista UNESCO în anul 2024, cu denumirea „Frontierele Imperiului Roman – Dacia”, dosarul 1718).

REFERINȚE:

1. *Convenția UNESCO privind protecția patrimoniului mondial cultural și natural*. Adoptată la Paris la 16 noiembrie 1972. Disponibil: <https://whc.unesco.org/en/conventiontext/> [accesat la 15.04.2025].
2. *Ghidul operațional pentru implementarea Convenției privind protecția patrimoniului mondial cultural și natural*. Ediția revizuită 2024. Paris: UNESCO, 2024. Disponibil: <https://whc.unesco.org/en/guidelines/> [accesat la 15.04.2025].
3. Registrul monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat. Ediția a 2-a, revăzută și completată. Chișinău: Ministerul Culturii, 2016. Disponibil: <https://mecc.gov.md/sites/default/files/registrulmonumentelorrmocrotitedestat2016.pdf> [accesat la 2.05.2025].
4. Legea nr. 1530 din 22 iunie 1993 privind ocrotirea monumentelor. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 1, 1994.
5. Legea nr. 148 din 28 iunie 2018 privind Registrul monumentelor de for public. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 309–320, 17 august 2018 cu modificări anterioare.
6. *Resursele acvatice ale Republicii Moldova. Apele de suprafață*. Cazac V., Mihailescu C., Bejenaru G., Gîlcă G. Chișinău: Știința, 2007. 248 p.

7. Lista statelor părți la Convenția privind protecția patrimoniului mondial cultural și natural. UNESCO – Centre du patrimoine mondial. Disponibil: <https://whc.unesco.org/en/statesparties/> [accesat la 15.04.2025];
8. World Heritage List Statistics. UNESCO – Centre du patrimoine mondial. Disponibil: <https://whc.unesco.org/en/list/stat> [accesat la 09.07.2025].
9. Matveev S., Vornic V. Valurile lui Traian din Basarabia: surse scrise, cercetări arheologice și interdisciplinare. În: *Descoperiri vechi și abordări noi în arheologia epocii fierului din spațiul tiso-nistrean: colocviu de vară*, 28-31 iulie 2022, Chișinău. Chișinău-Saharna: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices” SRL, 2022, pp. 283-305.